

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 161.225.23:111

Кузнецова К. Ю.,
аспірантка кафедри теоретичної та практичної
філософії філософського факультету, Харківський
національний університет ім. В. Н. Каразіна
(Україна, Харків), dolgorol.catherine@gmail.com

І. КАНТ ТА Ф. НІЦШЕ: ДВА ПІДХОДИ ДО КРИТИКИ МЕТАФІЗИКИ

Завершення метафізики є центральним положенням сучасної постметафізичної філософії. Дистанціювання від базових презумпцій метафізичного мислення і метафізичного способу філософування, відмова від метанарративів є симптомами сучасної філософської ситуації. Однак критика метафізики не є виключно сучасним явищем. Зважаючи на це, у статті проаналізовані два основних напрями критики метафізики, які представлені іменами І. Канта та Ф. Ніцше. І. Кант критикує метафізику за догматичність, з якою розум підходить до задач, що йому не під силу. Однак, він вірить у можливість створення нової, трансцендентальної метафізики за умови, що сам розум не повинен зазіхати на предмети, знання яких йому принципово недоступне. Ф. Ніцше розкриває основні протиріччя метафізичної установки та вказує шлях для антиметафізиків. Спільним для цих двох мислителів є те, що вони розвінують претензії метафізики на абсолютне й універсальне знання, таким чином прирівнюючи метафізику до всіх інших способів пізнання.

Ключові слова: постметафізичне мислення, завершення метафізики, І. Кант, Ф. Ніцше.

У найзагальнішому сенсі під постметафізичною філософією ми розуміємо ті форми мислення, зміст яких може бути зведений до положення про «завершення першої філософії». Ідея усунення метафізики пов'язана з усвідомленням сучасності як завершального етапу розвитку історії мислення, попереднім етапом якого була також і *philosophia prima*. Іншими словами, дослідження постметафізичної філософії повинно привести до розуміння тенденцій у рамках самої метафізики, які зумовили появу ідеї її завершення. Врешті решт, це наближає нас до розуміння сутності самої першої філософії не тільки як явища, що належить історії філософії, але і як живого, актуального мислення.

Вираз «постметафізична філософія» не стільки вказує на якийсь особливий «напрямок» у філософії, скільки фіксує факт її дистанціювання від базових презумпцій метафізичного мислення і метафізичного способу філософування, парадигмальним зразком якого треба вважати гегелівську філософію. Йдеться, перш за все, про дистанціювання від «метанарративів» і ідеї «макроісторії».

Можна виділити два основних напрями критики «першої філософії». Перший із них, що виник, мабуть, одночасно з самою метафізикою, передбачає її бачення як помилкового або обмеженого способу пізнання світу. Так, ще античні скептики протиставляли переконаності метафізиків в непогрішності Арістотеля свій безперервний пошук істини. Саме скептичне прагнення обмежити догматизм метафізики розвиває і доводить до свого логічного завершення Імануїл Кант, чітко визначаючи межі застосування розуму. Ця ж недостатність метафізики як методу пізнання буде об'єктом критики і діалектиків [1, с. 4].

Інший напрямок критики, який набув особливої популярності в ХХ столітті, пов'язаний із розумінням метафізики як одного з найбільш значущих елементів, що формують образ соціокультурної цілісності, і, відповідно, що визначив модус існування західної культури. Біля витоків цієї критики в історії європейської філософії стояв Фрідріх Ніцше. Як відомо, його мало турбувало, наскільки істинним чи хибним є метафізичний спосіб філософування, важливіше було визначити значення першої філософії для історії Європи. Оскільки всі негативні тенденції сучасного йому суспільства Ніцше приписував впливу першої філософії, критика метафізики у нього поєднується з критикою культури. У ХХ столітті ця ніцшеанська критика метафізики отримала розвиток в працях Мартіна Гайдеггера, а після стала предметом уважного вивчення в роботах філософів-постмодерністів з їх ідеями про онто-тео-теле-фало-фоно-логоцентризм.

Для цієї критики характерна одна важлива риса: метафізика, будучи сенсоутворюючим елементом культури, не може бути виключена або просто відкинута як помилковий спосіб пізнання. Для Гайдеггера, як, втім, і для Ніцше, метафізика є закономірним продуктом історичного розвитку. У цьому сенсі в завдання критики входить не знищення метафізики, але усунення її негативних аспектів. Іншими словами, оскільки «відкат» в дометафізичний стан неможливий (хоча саме такі спроби здійснює Мартін Гайдеггер), то необхідно, в рамках критики, «модернізувати» саму «першу філософію». У цьому відношенні постметафізична філософія, негативно ідентифікуючи себе з «першою філософією», є її продовженням.

Це розрізнення двох напрямків критики метафізики можна інтерпретувати інакше. Наприклад, І. Інішев розрізняє в контексті сучасного постметафізичного мислення дві стратегії подолання і критики метафізики – позитивну і негативну. Позитивна стратегія (або «змістовно орієнтована постметафізична філософія») націлена на більш вихідне розуміння і осмислення феноменів, ніж те, яке допускає горизонт метафізичного мислення. Негативна ж стратегія (або «формальна постметафізична установка») спрямована головним чином на «очищення» знання і соціокультурного досвіду від різного роду метафізичних спекуляцій і метанарративів [2, с. 13].

Мету нашого дослідження можна сформулювати так: розглянути і проаналізувати найбільш значущі принципи обох напрямків критики метафізики, залишаючись при цьому у контексті постметафізичної філософії. Підґрунтям для досягнення означеної мети можуть слугувати праці І. Канта, Ф. Ніцше, М. Гайдеггера, Дж. Ваттімо, Ж. Дельоза, Ю. Габермаса та їх інтерпретації в наукових доробках О. Л. Доброхотова, І. М. Інішева, Р. І. Данканіч, Л. М. Сафонік та ін.

Оскільки протягом століть термін «метафізика» використовувався якщо не як синонім для «філософії» взагалі, то, принаймні, як найменування необхідного ядра

будь-якої філософської концепції, остільки цей термін виявився фактично прив'язаним – жорстко і необоротно – до пануючого в той час типу мислення [3]. Не випадково мислителі, критично налаштовані у відношенні до даного стилю філософування, говорять про необхідність більш-менш радикального переосмислення або переоцінки метафізики. Першим у цьому ряду виступив Кант, який, тим не менше, вважав можливим побудувати правильну, очищену критикою метафізику на противагу догматичній.

Метафізика завжди була вченням про буття безвідносно до його особливих предметних видів, особливо ж вченням про вище буття, Бога, і надчуттєву, трансцендентальну реальність. Але Кант вважав принципово неможливим пізнання трансцендентного, надчуттєвого, доводячи, що метафізика як пізнання поза межної реальності є в основі своїй помилковою, та й по суті, непотрібною, і лише за видимістю висловлює дійсні метафізичні потреби людської істоти.

У німецькій класичній філософії 18–19 ст. в цілому відбувався складний процес радикального перегляду старої метафізики, парадоксально пов'язаний із реставрацією метафізики як уможливної картини світу. Визначальну роль у цьому процесі зіграла критична філософія Канта, який критикував не метафізику як науку (її необхідність і цінність він визнавав, вважаючи метафізику завершенням культури людського розуму), а догматичну метафізику минулого. Своім завданням він вважав зміну методу метафізики і визначення власної сфери її застосування. Розділяючи розсудок і розум, філософ показує, що некритичне поширення діяльності розсудку за межі можливого досвіду породжує помилки старої метафізики. Кант пропонує програму побудови метафізики як істинної системи (тобто такої, де кожен окремий принцип або доведений, або в якості гіпотези призводить до решти принципів системи як наслідків). У роботі «Які дійсні успіхи зробила метафізика ...» він вказує на «два опорні пункти», навколо яких обертається метафізика: вчення про ідеальність простору і часу, що вказує на непізнаване надчуттєве, і вчення про реальність поняття свободи, яке вказує на пізнаване надчуттєве [4, с. 239]. Фундаментом обох пунктів, згідно з Кантом, є «поняття розуму про безумовне у повності всіх підлеглих одна одній умов». Завдання метафізики – в тому, щоб звільнити це поняття від ілюзій, що виникли через змішання явищ і речей у собі, і уникнувши тим самим антиномії чистого розуму, вийти до «надчуттєвого» [4, с. 239]. Справжня метафізика, таким чином, можлива лише як систематичне знання, виведене з чистого і «очищеного» від ілюзій розуму.

Кант ввів поділ метафізики на метафізику природи і метафізику моралі, трактуючи останню як таку сферу, де протиріччя чистого розуму знаходять практичне вирішення. Для розуміння радикальної ревізії, якій Кант піддав метафізику, слід відмовитися від будь-яких спроб привести його філософію до згоди з традиційним вченням про буття, вище буття, Бога. Це аж ніяк не означає, що він просто заперечив основні ідеї традиційної метафізики. Він відкинув їх традиційне обґрунтування, відмовився від трансфізичної реальності, що їм приписувалася. Самі ж ці ідеї зберігають для Канта життєво важливе значення, заради якого, власне, він і розпочав оновлення метафізики, принципово нове, трансцендентальне, за його висловом, глумачення її основоположень. Справжня мета досліджень метафізики, – стверджує Кант, – це

тільки три ідеї: Бог, свобода і безсмертя [5, с. 45]. Кант не тільки не відкидає цих ідей, він систематично обґрунтовує їх необхідність, безумовну приналежність моральній свідомості, практичному розуму, постулати якого вони утворюють. Єдине, від чого в межах цієї проблематики відмовляється, і до того ж, найрішучіше, Кант – це метафізичне твердження про можливість теоретичного (логічного) доказу існування Бога, особистого безсмертя, абсолютної свободи.

Арістотель починає свою «Метафізику» з тези про те, що «всі люди від природи прагнуть до знання», найповнішим виявом якого є метафізика («перша філософія») як дослідження перших причин буття або сущого самого по собі. Через більше ніж 2000 років Кант, по суті, повторює тезу Арістотеля, визначаючи метафізику як природну схильність (*metaphysica naturalis*) людського розуму, який досяг зрілості, що складається в його здатності ставити і вирішувати такі спекулятивні питання, які виходять за рамки можливого досвіду. При цьому і Арістотель, і Кант співвідносять можливість метафізики з природою людського розуму. Однак Кант є, безсумнівно, найвідданішим критиком попередньої метафізики.

Він перевершує в цьому відношенні всіх представників філософського скептицизму, який, за його словами, постійно руйнував усі системи, які коли-небудь виникали. Але той же Кант, що доводить принципову неспроможність усіх традиційних метафізичних аргументів, бачив своє справжнє покликання у створенні нової, трансцендентальної метафізики, метафізики як науки, яка розглядалася ним як завершення культури людського розуму.

Метафізика, оскільки вона займається своїми традиційними проблемами, повинна бути скромною, усвідомлюючи нездатність людського розуму переступити прірву, яка відділяє світ явищ від трансцендентної, недоступної пізнання реальності. У зв'язку з цим стає цілком зрозумілим відоме положення Канта: «... мені довелося обмежити знання, щоб звільнити місце вірі ...» [5, с. 31]. Якого роду знання вважав за необхідне обмежити Кант? Пізнання явищ? Ні в якому разі. Йшлося про претензії на пізнання непізнаваного, «про метафізичне знання».

Яку віру має на увазі Кант? Філософ говорить про віру розуму, тобто про постулати практичного розуму, а не про доктринальну віру, тобто будь-яку релігію. Ще Ф. Бекон наполягав на необхідності приборкати свавілля розуму, що відривається від емпіричних даних, без яких змістовне знання неможливе. Кант іде в тому ж антисхоластичному напрямку, але, звичайно, набагато далі Бекона, оскільки він обґрунтовує систему поглядів, яка в XIX ст. отримала найменування агностицизму. Останній, на відміну від філософського скептицизму античності і Нового часу, заперечує пізнаваність лише метафізичної реальності, не піддаючи сумніву компетенцію науки, оскільки її знання засновані на дослідженні емпіричних даних. Отже, теза Канта про необхідність надання місця вірі там, де пізнання в принципі неможливе, обґрунтовує агностичну установку щодо мети, яку переслідувала традиційна метафізика. «Ми, – говорить Кант, – обмежили розум, щоб він не втратив нитки емпіричних умов і не пускався в область трансцендентальних підстав ...» [5, с. 431].

Так, у цілому система Канта – це метагеорія можливого. І свої три «Критики» він задумував, щоб обґрунтувати

можливість трансцендентальної метафізики. Критичний розум для нього – це сфера чистих можливостей пізнання і воління, де метафізика, звільнившись від догматизму, повертається в лоно філософії. Саме тому метафізика не може бути визнана наукою, а сам розум не повинен зазіхати на предмети, знання яких йому принципово недоступне.

Ставлячи під сумнів догматичну метафізику, Кант усував не метафізику взагалі, але свого роду ідол розуму, який виникає там, де трансцендентне некритично «вбудовується» в буття, де здається, що абсолютне безпосередньо дане людському пізнанню. Можна сказати, що Кант оскаржує претензії метафізики на осягнення граничних основ буття, на основі чого можна побудувати єдину, зв'язну, строго обґрунтовану картину світу.

І. Кант ближче за інших філософів виявився до розуміння буття як цінності, через його тлумачення буття як «умови можливості» відкрився шлях до розгортання ціннісної ідеї в метафізиці. Але все ж Кант не мислив буття як цінність. Для Ніцше вся західна філософія є не що інше як мислення в цінностях, більш того, філософ розуміє її як те, що «базує цінності» [6, с. 103]. Поняття буття, цілі та істини, що використовуються даною парадигмою, у текстах Ніцше трактуються виключно як цінності. І тому ніцшеанську «пере-оцінку» слід розуміти як пере-осмислення всіх визначень сущого в цінності. Попередня метафізика була далека від ціннісної ідеї, тому що ще не розуміла суше як волю до влади, проте саме метафізичної епохою до Ніцше було підготовлено виникнення ціннісної ідеї. Метафізика Ніцше виявляється «завершенням», або скоріше «виконанням» того, чому передє картезіанський переворот. Метафізика Ніцше – це скоріше кінець, ніж початок: кінець світу. Те, що вона говорить про цей світ, про наш світ, і є те, чим він остаточно в своїй сутності є і в вигляді чого він існує [7, с. 351].

У європейській філософії Гайдеггером діагностується завершення епохи метафізики, а концепція Ніцше розглядається як її останній етап. Метафізика Ніцше здійснює остаточне перетворення істини в цінність – саме це Гайдеггер вважає основним показником завершення метафізики [7, с. 323].

М. Орбел говорить про наступні риси метафізичного мислення, про необхідність подолання якого заявляє Ніцше: 1) мислення світу через суб'єктивність, «Я»; 2) введення ідеї Бога як вищого принципу обґрунтування; 3) вибудовування світу в упорядковану причинно наслідкову систему; 4) ціннісне мислення [8, с. 710].

Ми згодні з висновками С. М. Малкіної, яка в філософії Ніцше виявляє п'ять основних напрямків критики метафізики [9].

По-перше, з точки зору Ніцше, невинуваті претензії філософії на «вічний» характер як її «істин», так і форм їх вираження. Філософія прагне подолати те, що мислиться нею як несумісне зі статусом знання, її цікавлять тільки вічні істини, в гонитві за якими вона трансцендентує видимий світ. Об'єктом критики Ніцше стає догматичність цієї установки, де головною проблемою є протиріччя в межах самої філософії: з одного боку, вона намагається досягти абсолютної раціональності, з іншого – спирається для цього на інтуїцію і віру. Ця претензія здається нам подібною до критики Канта.

По-друге, філософія, підозрюючи чуттєвість у недостатній достовірності, надмірно покладається на

поняття як непорушні основи мислення. Проблема тут, з точки зору Ніцше, не тільки в тому, що поняття взагалі не можуть бути адекватними світу становлення, але і в тому, що філософи в довершення до всього користуються неточними поняттями, успадкованими від тих часів, коли думка ще «була невибаглива» [10, с. 236].

По-третє, Ніцше говорить про прагнення метафізичної філософії подолати ілюзорність. Дійсно, ще в античності виникає розрізнення «удаваного», того, що існує «на думку» (doxa), і істинно-існуючого, яке і складає предмет знання (episteme). Істинне ж мислиться при цьому як нерозривно пов'язане з логічним. Ніцше прагне показати: саме те, що логічне, «справжнє», – це і є головна ілюзія. У тих поняттях, на яких будується метафізика, – субстанція, форма, рід, ідея та ін. – допускається одна і та ж помилка: фікції приписується реальність, відбувається онтологізація логічного.

По-четверте, метафізична філософія постійно дискредитує афекти, смерть і тілесність. Крім того, що всі ці фактори виявляються протилежними логічному, ідеям, а тому вже за це заслуговують осуду, всі вони є сильними джерелами страждань, яких людина прагне уникнути.

По-п'яте, Ніцше дорікає метафізику за недостатню увагу до теми року і необхідності. З огляду на те, що метафізика завжди цікавилася тим, що існує за необхідністю, потрібно уточнити, що розумів Ніцше під цими поняттями. В «Антихристі» Ніцше говорить про себе, що він фаталіст в тому сенсі, що його «фатумом було: повнота, напруга, накопичення сил» [11, с. 633]. Рок – це те, що керує світом, безособова воля до влади, вічне повернення, відповідно, те, що протриває року в метафізиці і релігії, виступає як Бог. Аналогічна ситуація і з поняттям необхідності. Дельоз зазначає: «Те, що Ніцше називає необхідністю (долею), ніколи не виступає як скасування випадковості, але – як хаотичне нагромадження граней гральних кісток» [12, с. 79]. Необхідність затверджується в випадковості, так само як буття стверджується в становленні. Поганий гравець розраховує множинність кидків, вигадуючи імовірнісний вигравш. Добрий гравець кидає кістки один раз, ставлячи на вигравш, для нього випадковість виявляється тотожною долі. Саме про брак в метафізиці такої необхідності одиничного, нестачу подієвості і каже Ніцше.

Загальним для всіх напрямків критики метафізики у Ніцше виявляється те, що всі вікові претензії метафізичної філософії викриваються як такі, в яких є реальне протиріччя: прагнення до істини виявляється гонитвою за ілюзією, прагнення до логічної достовірності – заснованим на ірраціональній вірі, моральний пафос є завісою для інстинктивних прагнень. Можна сказати, що головний закид Ніцше до метафізичної філософії – це докір в лицемірстві, тому, говорячи про «свободу духу» в філософії, Ніцше висуває до неї головну вимогу: «в сто разів перевершувати філософів та інших учнів «істини» в строгості до самого себе, в чесності і мужності, в безумовній волі говорити «ні» там, де це «ні» небезпечно» [10, с. 272].

Філософська програма Ніцше складається як стратегія подолання недоліків метафізичної думки, тому її можна позначити як неметафізичну або антиметафізичну. Якщо метафізична філософія будується на затвердженні під впливом моральних почуттів уявлень про належне, ідеальний світ, то Ніцше протиставляє їй нігілістичну

естетику занепаду: не уникаючи ілюзорності, страждання, мінливості тощо, черпати силу в прийнятті світу таким, яким він є. Філософ з конструктора належного і апологета наявного перетворюється на руйнівника [9, с. 143].

Для самого Ніцше, оскільки метафізика бачиться вкоріненою в мові, критика метафізики є по суті критикою мови. Досліджуючи уривок під заголовком «Феноменалізм «внутрішнього світу»» з афоризмів Ніцше [10, с. 279], присвячений деконструкції принципу причинності – одного з основоположних метафізичних принципів, – де Ман виявляє, що Ніцше насправді критикує метонімію. Основний вплив ніцшеанської деконструкції класичної схеми причина/дія суб'єкта/об'єкт ґрунтується на інверсії, або зверненні властивостей, які в цьому особливому випадку вважаються за своєю природою тимчасовими. Логічна первинність у традиційній метафізиці некритично виведена з випадкової часової первинності: ми з'єднуємо полярність зовнішнього і внутрішнього з полярністю причини і дії, ґрунтуючись на часовій полярності перш/після. Ніцше показує, що насправді «причиною» причини є наслідок, наслідком якого є поняття «причини» [13, с. 131].

Текст Ніцше принципово різнорідний, суперечливий, є змішанням не тільки різних смислових позицій, але і різних стилів, що не зводяться до єдиного синтезу. Ця суперечлива фрагментарність змушує робити висновок про те, що «немає ніякої істини Ніцше або тексту Ніцше» [14, с. 114], тому немає сенсу розглядати його як глашатая якоїсь нової, «неметафізичної» істини. Сама постметафізична позиція Ніцше вимагає, щоб ми ставилися до філософського тексту, в тому числі до його власного, по-іншому, ніж з точки зору опозиції «істина/хиба». Як зауважує Дерріда, «немає ніякої «цілісності» тексту Ніцше», навіть фрагментарної і афористичної» [14, с. 124], тому ми не можемо говорити про якийсь певний, єдиний і несуперечливий «сенс», яким володів би цей текст.

У ситуації принципової множинності філософія вже не може бути нічим іншим, як інтерпретацією, причому інтерпретацією, що не прагне виявити єдино правильну думку, а виявляє безліч смислів тексту, не перериваючи тим самим процес становлення смислів. Але враховуючи, що статус самого інтерпретатора виявляється під питанням, ми вже не можемо трактувати цю філософію – інтерпретацію як наше суб'єктивне тлумачення світу. Світ постметафізичного мислення розкривається в безлічі перспектив, які лише висвічуються в різних інтерпретаціях. Світ тут перетворюється в текст, але без автора і без єдиного закладеного сенсу. Невпинне становлення світу вимагає від філософа збереження цього становлення і в думці, яка також повинна стати плінною, – це Ніцше називає нескінченим тлумаченням світу: «Оскільки взагалі слово «пізнання» має сенс, світ пізнається, але він може бути розтлумаченим і на інший лад, він не має якого-небудь одного сенсу, але незліченні смисли» [10, с. 281].

Отже, можна зробити висновок, що постметафізичне мислення – це не винищення метафізики у всіх її образах (подібний негативізм є ще одним із проявів метафізичного догматизму). Як зазначає Дерріда, межа між метафізикою і не-метафізикою є одночасно і кордоном самого цього опозиційного мислення: «Якщо форма опозиції, опозиційна структура є метафізика, то ставлення

метафізики до свого іншого не може бути опозицією» [14, с. 119]. У зв'язку з цим постметафізичний характер мислення у Ніцше проявляється не тільки в змістовних висловлюваннях, але в відстані між здоровим глуздом і риторикою, в змішанні стилів, перспектив, голосів та інтерпретацій.

Претензії метафізики на осягнення граничних основ буття, на основі чого можна побудувати єдину, зв'язну, строго обґрунтовану картину світу – ці зазіхання були оскаржені вже І. Кантом. Своєю критикою розуму він заклав основи постметафізичного мислення. Ф. Ніцше, не звертаючись до праць Канта, посилює його аргументи, розробляє власну критику метафізики, яка, проте, також може слугувати підґрунтям для постметафізичного філософування.

Список використаних джерел

1. Петров К. А. Постметафизическая философия Петра Слотердайка: монография / К. А. Петров. – М.: Издательство «Русайнс», 2015. – 124 с.
2. Борисов Е. Практический поворот в постметафизической философии / Е. Борисов, И. Инишев, В. Фурс. – Вильнюс: ЕГУ, 2008. – 212 с.
3. Кузнецов В. Ю. Преодоление метафизики как проблема современной философии / В. Ю. Кузнецов // Вопросы философии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=457].
4. Кант И. Сочинения в шести томах. Том 6. Под общей редакцией Я. Ф. Асмуса, А. Я. Гулыги, Т. И. Ойзермана. Редактор тома Т. И. Ойзерман / И. Кант. – М.: Мысль, 1966. – 743 с. – (Академия Наук СССР. Институт философии. Серия «Философское наследие». Том 17).
5. Кант И. Критика чистого разума / пер. с нем. Н. Лосского сверен и отредактирован Ц. Г. Арзаканяном и М. И. Иткиным; прим. Ц. Г. Арзаканяна. – М.: Эксмо, 2011. – 736 с. – (Антология мысли).
6. Хайдеггер М. Европейский нигилизм. Пять главных рубрик в мысли Ницше [Текст] / М. Хайдеггер // Время и бытие. – М.: Республика, 1993. – С.63–176.
7. Бофре Ж. Диалог с Хайдеггером [в 4 кн.] / Ж. Бофре [Пер. В. Ю. Быстрова]. – СПб.: Владимир Даль, 2007. – Кн.2: Новоевропейская философия. – 396 с.
8. Орбел Н. Esse liber. Опыт ницшеанской апологии // Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей. – М.: Культурная революция, 2005. – С.571–737.
9. Малкина С. М. Фридрих Ницше и проблема преодоления метафизики / С. М. Малкина // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2011. – №7 (13): в 3–х ч. Ч. III. – С.141–144.
10. Ницше Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей / Фридрих Ницше. – М.: Культурная революция, 2005. – 880 с.
11. Ницше Ф. Антихрист / Фридрих Ницше // Сочинения: в 2–х т. – М.: Мысль, 1990. – С.631–692.
12. Делез Ж. Ницше и философия / Жиль Делез. – М.: Ad Marginem, 2003. – 392 с.
13. Малкина С. М. После метафизики: Ницше и язык философии / С. М. Малкина // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. – 2012. – №4 (20). – С.127–134.
14. Деррида Ж. Шпоры: стили Ницше / Ж. Деррида // Философские науки. – 1991. – №2. – С.118–142; №3. – С.114–129.

References

1. Petrov K. A. Postmetafizicheskaya filosofiya Petera Sloterdajka: monografiya / K. A. Petrov. – M.: Izdatelstvo «Rusayns», 2015. – 124 s.
2. Borisov E. Prakticheskiy povorot v postmetafizicheskoy filosofii / E. Borisov, I. Inishev, V. Furs. – Vilnyus: EGU, 2008. – 212 s.
3. Kuznetsov V. Yu. Preodolenie metafiziki kak problema sovremennoy filosofii / V. Yu. Kuznetsov // Voprosy filosofii [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: [http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=457].
4. Kant I. Sochineniya v shesti tomah. Tom 6. Pod obschey redaktsiyey Ya. F. Asmusa, A. Ya. Gulyigi, T. I. Oyzermana. Redaktor

toma T. I. Oyzerman / I. Kant. – М.: Myisl, 1966. – 743 s. – (Akademiya Nauk SSSR. Institut filosofii. Seriya «Filosofskoe nasledie». Tom 17).

5. Kant I. Kritika chistogo razuma / per. s nem. N. Losskogo svereni i otrektirovan Ts. G. Arzakanyanom i M. I. Itkinim; prim. Ts. G. Arzakanyana. – М.: Eksmo, 2011. – 736 s. – (Antologiya myisli).

6. Haydegger M. Evropeyskiy nigilizm. Pyat glavnykh rubrik v myisli Nitshe [Tekst] / M. Haydegger // Vremya i byitie. – М.: Respublika, 1993. – S.63–176.

7. Bofre Zh. Dialog s Haydeggerom [v 4 kn.] / Zh. Borfe [Per. V. Yu. Byistrova]. – Spb.: Vladimir Dal, 2007. – Kn.2: Novoevropeyskaya filosofiya. – 396 s.

8. Orbel N. Ecce liber. Opyit nitsheanskoy apologii // Nitshe F. Volya k vlasti. Opyit pereotsenki vseh tseennostey. – М.: Kulturnaya revolyutsiya, 2005. – S.571–737.

9. Malkina S. M. Fridrih Nitshe i problema preodoleniya metafiziki / S. M. Malkina. // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. – Tambov: Gramota, 2011. – №7 (13): v 3–h ch. Ch. III. – S.141–144.

10. Nitshe F. Volya k vlasti: opyit pereotsenki vseh tseennostey / Fridrih Nitshe. – М.: Kulturnaya revolyutsiya, 2005. – 880 s.

11. Nitshe F. Antihrist / Fridrih Nitshe // Sochineniya: v 2–h t. – М.: Myisl, 1990. – S.631–692.

12. Delez Zh. Nitshe i filosofiya / Zhil Delez. – М.: Ad Marginem, 2003. – 392 s.

13. Malkina S. M. Posle metafiziki: Nitshe i yazyk filosofii / S. M. Malkina // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filosofiya. Sotsiologiya. Politologiya. – 2012. – №4 (20). – S.127–134.

14. Derrida Zh. Shporiy: stili Nitshe / Zh. Derrida // Filosofskie nauki. – 1991. – №2. – S.118–142; №3. – S.114–129.

Kuznetsova K. Yu., graduate student of department of theoretical and practical philosophy of the philosophical Faculty V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine, Kharkiv), dolgopol.catherine@gmail.com

I. Kant and F. Nietzsche: two approaches to the criticism of metaphysics

Completion of metaphysics is the central position of modern post-metaphysical philosophy. Distancing from the basic presumptions of metaphysical way of thinking and philosophizing, refusal from metanarratives are signs of modern philosophical situation. However, criticism of metaphysics is not only a modern phenomenon. Therefore, two main lines of metaphysical criticism are analyzed in this article submitted by Immanuel Kant and Friedrich Nietzsche. Kant criticizes metaphysics by dogmatism which mind uses for solving the issue it cannot handle. However, he believes in the ability to create new, transcendental metaphysics only if does not encroach on things that are not available for understanding. Nietzsche reveals the basic contradictions of a metaphysical installations and points the way for anti-metaphysicist. What these two thinkers have in common is that they both debunk claims of metaphysics in absolute and universal knowledge, thus equating metaphysics to all other ways of cognition.

Keywords: postmetaphysical thinking, completion of metaphysics, I. Kant, F. Nietzsche.

* * *

УДК 141.7:37.013

Богданова Н. Г.,

доктор філософських наук, професор кафедри охорони праці та екологічної безпеки, Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут Української інженерно-педагогічної академії (Україна, Слов'янськ), bogdanovang@ukr.net

МОДЕЛЬ «КРЕАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ» У ПРАЦЯХ П. ФРЕЙРЕ

Розглянуто модель «креативної соціальної філософії освіти» у працях П. Фрейре. Метою статті є дослідження складових моделі «креативної соціальної філософії освіти» у працях П. Фрейре для радикальної перебудови освіти та вирішення в теоретичному і практичному плані проблеми креативної інституціоналізації системи освіти. Методологічну основу дослідження визначає підхід, який спирається на принципи об'єктивності та цілісності, а також на комплекс загальнофілософських та загальнонаукових методів, зокрема: діалектичний, метод аналізу і синтезу та інші методи. У висновку підкреслено, що згідно з думкою П. Фрейре, вільному розвитку особистості повинна сприяти рівноправна освіта. Для тих, хто присвячує себе завданню формування нової людини і шукає концепції та інструменти для

експериментування, педагогічні підходи Паулу Фрейре можуть зробити значний внесок на роки вперед. Перспективним напрямом подальших досліджень у цій актуальній темі є проблема інформаційно-культурної компетенції людини.

Ключові слова: освіта, креативність, суспільство, дорослі, рівноправність, навчальний процес, педагог, студент, діалог, критична свідомість.

Однією з актуальних проблем сучасності є реформування освіти для різнобічної самореалізації особистості, головними умовами якої є креативність і творчість. Креативна теорія освіти передбачає дослідження освіти у суспільному контексті для розуміння того, як саме креативна радикалізація освіти може допомогти якісно змінити суспільство та його сутність. до Перебудова освіти у сфері креативності має сприяти розвитку сфери набуття та використання знань, розглядатися як відповідь на технології і тенденції глобалізації, що виникають.

Початок концепції «креативної соціальної філософії освіти» бере ще з 1970–80-х рр. у дослідженнях П. Фрейре, І. Ілліча, Р. Ліктмена, К. Ліча, Г. Маркузе, Р. Пребіша, Ч. Рейча, Р. Якобі та ін.

Цей напрям зараз очолюють філософи, культурологи, економісти, політологи: А. Бадью, М. Букчин, Р. Даннеман, М. Дебез, С. Жижек, Д. Келлер, Д. Купер, Г. Мьєрі, П. Кокшотт, А. Котрелл, Р. Курц, Р. Ліктмен, Е. Логоф, С. Міллер, П. Орбан, Р. Штольц, Р. Якобі, А. Яппе та ін.

Незважаючи на досить об'ємний пласт літератури з цієї проблематики, розв'язання потребує і таке питання як дослідження складових моделі «креативної соціальної філософії освіти» у працях П. Фрейре для перебудови освіти та вирішення проблеми креативної інституціоналізації системи освіти.

Таким чином, метою статті є дослідження складових моделі «креативної соціальної філософії освіти» у працях П. Фрейре для радикальної перебудови освіти та вирішення в теоретичному і практичному плані проблеми креативної інституціоналізації системи освіти.

Соціальна філософія, філософія освіти і менеджмент в контексті формування креативності розглядаються в «соціальної філософії освіти» як базис світоглядних основ інституційно-громадянського процесу; освітній процес постає у цьому контексті як об'єкт управлінського і соціально-філософського аналізу. В цій концепції здійснюється аналіз соціальних, світоглядних та управлінських аспектів в моделях і методології сучасної філософії освіти та менеджменту освітньо-виховних процесів.

Теорія креативності освіти здійснює нормативний вимір теорії, як практики будівництва життєвих та освітніх альтернатив наявного. Розробка даної моделі освіти застосовує нормативні розробки класичної філософії освіти від греків через Джона Дьюї і критиків класичної західної освіти, таких як Іван Ілліч і Паулу Фрейре. Для греків філософія означає любов до мудрості (філо-Софія) і практика філософії – це *Paideia* (формування, становлення) і розвиток людини та громадянина.

На початку двадцятого століття Джон Дьюї очолив напрям, який розробив найбільш стійкі застави прогресивної освіти, зв'язок освіти, креативності та демократії.

Починаючи з 1960-х років бразильський вчений Паулу Фрейре [1] у своїх працях «Педагогіка пригноблених», «Освіта як практика свободи» стверджував, що стан соціального пригноблення залежить від нерівного доступу до освіти та її здобутків. І тому пригноблені суспільні верстви не повинні очікувати на освіту як подарунок від панівних класів, але повинні виховувати